

Hoofdstuk 9

Klimaatbeheersing

Als het gaat om het binnenklimaat in kerkgebouwen, gaat het in veel gevallen om comfort. De bezoekers van het kerkgebouw willen comfort ervaren. Bij een monumentaal kerkgebouw is het niet eenvoudig om een eeuwenoud gebouw naar hedendaagse maatstaven van comfort te voorzien. Er zijn oude materialen, misschien hangt er kunst en vaak is er ook een monumentaal orgel aanwezig. Dit hoofdstuk gaat in op de verhouding tussen het klimaat in kerkgebouwen en de wensen en eisen van gebruikers. De verschillende soorten verwarming worden niet behandeld; de meeste kerkgebouwen vereisen maatwerk en daarom is het beter om deskundigen te raadplegen bij mogelijke wijzigingen.

Gebruikers

De gebruikers van kerkgebouwen zijn in veel gevallen niet uitsluitend kerkgangers. Meer en vaker wordt een kerk gebruikt voor dorps- en wijkbewoners die de kerk gebruiken of huren voor culturele evenementen, feesten of andere activiteiten. Als er een verandering van energiebronnen gewenst of noodzakelijk is, kunnen er een paar stappen in een dergelijk proces niet ontbreken.

Met het oog op het beoogde binnenklimaat is de eerste stap het onderscheiden van groepen gebruikers en hun wensen en eisen. Een tentoonstelling met voorwerpen die gevoelig zijn voor koude, tocht of vocht vraagt aan andere klimaatbeheersing dan een diner van de plaatselijke middenstandsvereniging. Toekomstige gebruikers of gebruikersgroepen moeten ook in kaart worden gebracht. Als er plannen zijn om andere gebruikers toe te laten, dan moeten ook die wensen en eisen in kaart worden gebracht. Vervolgens is een analyse noodzakelijk of eventuele investeringen in verhouding staan tot mogelijke baten.

Het gebouw

Nadat de gebruikers in kaart zijn gebracht, is het zaak om het kerkgebouw nader te bekijken op factoren die van invloed zijn. Er zijn zowel mogelijkheden als beperkingen. Soms kunnen er subsidies worden verkregen voor verbeteringen. Verbeteringen kunnen er ook toe leiden dat er nieuwe gebruikersgroepen gebruik kunnen maken van de kerk. Een voorbeeld hierbij is een kerk die graag bezoekers en toeristen ontvangt, maar waar slechts een toilet beschikbaar is.

Beperkingen die te maken hebben met de ouderdom van het gebouw laten zich sterk gelden. Of een kerk een monument is of niet, maakt verschil. De vorm, grootte en inhoud zijn vaak anders dan kerken die in de afgelopen honderd jaar zijn gebouwd. Ten tijde van de bouw van de nu monumentale kerkgebouwen waren de gebruikerswensen anders dan in de huidige tijd. Een gebouw van nationale betekenis is geplaatst in het rijksmonumentenregister. Uitsluitend in de provincies Drenthe en Noord-Holland zijn provinciale monumenten. Tenslotte

zijn er kerkgebouwen met een gemeentelijke monumentenstatus. Deze zijn bekend bij de plaatselijke, burgerlijke overheid. Daarnaast is een aanwezigheid van een orgel van belang bij de keuze voor het binnenklimaat. In het hoofdstuk over orgels wordt specifiek ingegaan op het belang van klimaatbeheersing. Verder is de aanwezigheid, vorm en grootte van vensters van invloed op het klimaat in het kerkgebouw. Gebrandschilderd glas is fraai, maar niet ontworpen om energiezuinig te zijn. Het plaatsen van dubbel glas of voorzetramen is daarom ook niet altijd een optie. Tenslotte is de aanwezigheid van kunst, tijdelijk als tentoonstelling of vast als onderdeel van het gebouw, belangrijk om rekening mee te houden. Kwetsbare voorwerpen kunnen gevoelig zijn voor schommelingen in temperatuur, luchtvochtigheid of de aanwezigheid van tocht.

Ieder kerkgebouw heeft kenmerken waarmee rekening moet worden gehouden. In de besluitvorming met betrekking tot keuzes is het zaak om rekening te houden met factoren die van grote invloed zijn op de te kiezen energiebron.

Bronnen voor klimaatbeheersing

Nadat gebruikers en kerkgebouw aan een analyse zijn onderworpen, komt het aan op de keuze voor bronnen van klimaatbeheersing. Niet elk gebouw leent zich voor onderstaande mogelijkheden. In alle gevallen is maatwerk nodig.

De gebruikelijke functies van klimaatbeheersing zijn: verwarmen, ventileren, koelen, luchtstroombeheersing, bevochtigen en ontvochtigen. Bij de functie 'verwarmen' kan gekozen worden voor luchtverwarming, stralingswarmte, vloerverwarming en lokale verwarming (zoals verwarmde zittingen en kussens).

De wijze van ventileren is afhankelijk van de vraag en de wijze van afvoeren van lucht. Is er verse lucht nodig na een drukbezocht concert of moet een ondergrondse crypte worden geventileerd omdat er anders schade optreedt? Het is zaak om verse lucht op de juiste plaats in een gepaste hoeveelheid te krijgen.

Wat ook niet onvermeld moet blijven, zijn mogelijke gevolgen voor de akoestiek in de kerk als er aanpassingen gerealiseerd worden in het kerkgebouw. Een integrale aanpak bij de keuze voor een aangepast of nieuw klimaatbeheersingssysteem is daarom nodig. Zowel de vaste elementen (de stenen, het hout, het orgel, de preekstoel enzovoort) als de variabelen (zoals de bezoekers, tijdelijke voorwerpen in de kerk, wisselingen in klimaat in en om de kerk) dienen in verhouding tot elkaar te zijn.

Wet- en regelgeving

Bij de keuze voor klimaatbeheersing, verbetering of verandering van de huidige installatie is er mogelijk wet- en regelgeving van toepassing. Zo is er een verordening met normen voor koeling met behulp van lucht. Ook bij onderhoud kan er sprake zijn van wetgeving die voorschrijft wie en op welke voorwaarden er mag werken aan installaties of systemen.

Tenslotte

Een ervaren binnenklimaat moet prettig aanvoelen voor gebruikers en de kosten ervan moeten opwegen tegen het comfortniveau. Dat is in het kort de opdracht waarvoor veel colleges van kerkrentmeesters staan. Daarnaast zijn er ontwikkelingen in de samenleving die belangrijk zijn, zoals de toenemende vraag naar duurzaamheid, energiebesparing en hogere eisen aan veilig werken aan installaties. We kunnen ons voorstellen dat deze complexiteit te veel is voor een college van kerkrentmeesters. Het beste advies is dan ook om externe en gespecialiseerde kennis te raadplegen. In de opsomming hieronder worden organisaties genoemd die deskundig zijn als het gaat om vraagstukken met betrekking tot energie in kerkgebouwen.

Literatuur – verder lezen – meer informatie

Online VKB-kennisbank:

www.kerkrentmeester.nl/duurzaamheid/

VKB-partners op het gebied van klimaatbeheersing:

- DWA (www.kerkrentmeester.nl/dwa/)
- NIAG (www.kerkrentmeester.nl/niag/)

Informatie over soorten verwarmingsinstallaties in kerken van Stichting ERM:

www.stichtingerm.nl/verduurzaming/specifiek-monumentale-kerkgebouwen/installaties

Het rijksmonumentenregister:

www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/rijksmonumentenregister

Informatie van de RCE:

Meer informatie over de specifieke soorten verwarming, de voor- en nadelen is te vinden in een publicatie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2016/01/01/klimaatbeheersing-in-monumentale-kerken